

„W tym kosmosie będzie lepiej? Tak, tak. Lepiej.” *Ufo nad Bratisławą* Weroniki Gogoli w kontekście słowackim

Gabriela Olchowa

Uniwersytet Mateja Bela, Bańska Bystrzyca, Słowacja

ORCID: 0000-0003-2328-6403

„Will it be better in this space? Yes, yes. Better.” *Ufo over Bratislava*
by Weronika Gogola in a Slovakian context

Abstract: This article is focused on the Slovak translation of Weronika Gogola's *UFO over Bratislava* in the Slovak context. Attention was given to the information available on the websites of the Polish Czarne Publishing House, where the original book came out, and the Slovak Absinthe Publishing House, where the translation was published. The information presenting the book and the author's notes on the publisher's website were compared. The role of the „Absinthe” publishing house in popularising the genre of reportage in Slovakia, especially through its translations of books from the Polish school of reportage, is emphasised. In addition, the author of the article compares the graphic side of the covers of the original and the translation, and points out the additional elements in the Slovak edition: the introduction to the Slovak edition and the acknowledgements. She then describes the footnotes of the translator Alexander Horák and the author of the collection of reportages herself. In addition, the reception of *Ufo nad Bratislavou* in Poland is presented, in order to describe more extensively the reception of the translation of *Ufo nad Bratislavou* in Slovakia.

Key words: reportage, translation, Slovakia, reception

Słowa kluczowe: reportaż, przekład, Słowacja, recepcja

W Wydawnictwie Czarne, które publikuje między innymi pozycje dotyczące dziedzictwa i współczesności krajów Europy Środkowej i Wschodniej oraz Bałkanów, ukazało się 13 października 2021 r. w kategorii literatura faktu – *Ufo nad Bratisławą* Weroniki Gogoli. To prywatne wydawnictwo założyła antropolożka i pisarka Monika Sznajderman wraz z pisarzem i poetą Andrzejem Stasiukiem w 1996 r. w Wołowcu. Jego nazwa pochodzi od nieistniejącej lemkowskijskiej wioski w Beskidzie Niskim. Z niszowej oficyny przerodziło się w silną markę na polskim rynku książki. Jak podano na stronie internetowej, wydawnictwo specjalizuje się „w literaturze faktu,

eseistycie oraz polskiej i światowej prozie. W obszarze naszych największych zainteresowań znajduje się współczesny reportaż, w jego rozmaitych odsłonach tematycznych i gatunkowych, literatura podróżnicza, dokumentalna, biografie i książki historyczne¹. *Ufo nad Bratysławą* wydano w serii „Sulina”, w której autorzy „na rozmaite literackie sposoby odkrywają przed czytelnikiem nieznaną oblicza i przejawy fenomenu zwanego Europą, [...] zdradzają jej często wstydlive sekrety i głęboko ukryte tajemnice”². Ze słowackich pisarzy Czarne opublikowało reportaże Tomáša Forró *Gorączka złota. Jak upadała Wenezuela* oraz *Apartament w hotelu Wojna. Reportaż z Donbasu*, za który w 2022 r. autor otrzymał Nagrodę Specjalną w ramach Międzynarodowej Nagrody im. Witolda Pileckiego. W miejscu tym należy wspomnieć, że słowaccy czytelnicy od lat mają dostęp do twórczości Andrzeja Stasiuka. Dotychczas ukazały się w języku słowackim przekłady: *Dukla (Dukla)*, BAUM 2007, tłum. Jozef Marušiak; *Haličské poviedky (Opowieści galicyjskie)*, Slovart 2008, tłum. Jozef Marušiak; *Taksim (Taksim)*, Slovart 2011, tłum. Marianna Petrincová; *Čakanie na Turka (Czekając na Turka)*, Modrý Peter 2013, tłum. Peter Himič; *Východ (Wschód)*, Slovart 2017, tłum. Tomáš Horváth i najnowszy, z 2023 r., *Cestou do Babadagu (Jadąc do Babadagu)* w wydawnictwie Absynt w przekładzie Karola Chmela.

Ostania z wymienionych oficyn 21 listopada 2022 r. wydała również w języku słowackim *Ufo nad Bratislavou* Weroniki Gogoli. Wydawnictwo Absynt z siedzibą w słowackim mieście Żylina w 2015 r. założyli Polak Filip Ostrowski, absolwent politologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, i Słowak Juraj Koudela, słowacyista i polonista, który ukończył Uniwersytet Preszowski w Preszowie.

V Absynte vydávame knihy pre 21. storočie. Snažíme sa zvedavých a odvážnych ľudí sprevádzať chaosom dnešnej rýchlej doby a prinášame im príbehy a reportáže, o ktorých je potrebné hovoriť nahlas. Dôležité témy podávame pútavo a zrozumiteľne³

– przedstawiają oficynę wydawniczą współwłaściciele. Z kolei nazwę firmy wyjaśniają następująco:

Tak ako je absint jeden z najsilnejších spomedzi alkoholov, tak aj pod týmto vydavateľstvom vychádzajú knihy, ktoré sú najtvrdšie z literárnych textov. Absint bol zároveň jedným z obľúbených nápojov prekliatych básnikov. Má to ale aj praktický dôvod, sú predsa na prvom mieste v Zlatých stránkach⁴.

Absynt bol ľahko zapamätateľný, spojený s literatúrou, jednoslovný a provokoval. Navyše sa v ňom skrýva istá drsnosť a je na hrane žiletky⁵.

Na dole grzbietu książek znajduje się litera Y, której grafika przypomina kształt kieliszka do martini z wysoką stopką i szeroko rozchylonym

¹ <https://czarne.com.pl/wydawnictwo> (dostęp: 12.02.2024).

² <https://czarne.com.pl/katalog/serie/sulina> (dostęp: 12.02.2024).

³ <https://www.absynt.sk/o-nas> (dostęp: 12.02.2024).

⁴ <https://www.startitup.sk/slovenske-vydavatelstvo-absynt-prinieslo-slovensko-provokacnu-literaturu-hrane/> (dostęp: 12.02.2024).

⁵ <https://moderni.sme.sk/c/vydavaju-tych-ktorych-sa-ini-bali-ako-vydavatelstvo-absynt-meni-slovensko> (dostęp: 16.02.2024).

kielichem⁶. Przy czym trzeba wspomnieć, że w języku słowackim trunek poetów wyklętych czy bohemy poprawnie zapisuje się z literą i – *absint*.

Utwór Gogoli wyszedł w ramach edycji „Prekliati reportéri” („Reportrzy wyklęci”), o której na stronie wydawnictwa napisano: „Literárna reportáž je pestrý svet skutočných príbehov bez štipky fikcie. Sú to dobrodružné romány, trilery, rodinné kroniky, detektívky i love story. *Prekliati reportéri* prinášajú drsné svedectvá o svete, v ktorom sa spoločne učíme žiť”⁷. Seria składa się z 62 tytułów, wśród których znaleźli się tacy polscy twórcy, jak: Andrzej Stasiuk, Wojciech Jagielski, Ilona Wiśniewska, Mariusz Szczygieł, Ryszard Kapuściński, Agnieszka Wójcicka, Artur Domosławski, Wojciech Tochman, Witold Szablowski, Wojciech Górecki, Jacek Hugo-Bader, Angelika Kuźniak, Paweł Smoleński i Lidia Ostałowska. W pozostałych seriach pojawili się także: Hanna Krall, Katarzyna Surmiak-Domańska, Filip Springer, Katarzyna Boni, Paulina Siegień, Aleksandra Lipczak, Magdalena Grzebalkowska, Joanna Gierak-Onoszko, Kamil Bałuk, Szczepan Twardoch, Kazimierz Moczarski. W zapowiedziach na rok 2024 również wymienia się polskie nazwiska: Ilonę Wiśniewską (*Lud / Lud*) i Aleksandrę Wojtaszek *Fjaka. Chorvátska sezóna! / Fjaka. Sezon na Chorwację*)⁸. Oprócz tego od 2017 r. wydawnictwo publikuje reportaże w języku czeskim w cyklu „Prokletí reportéri”, który obecnie tworzą 33 pozycje. Od samego początku stanowią go w większości reportaże polskich autorów.

Przed powstaniem wydawnictwa reportaży na Słowacji był mało znany, ale wraz z pojawiającymi się nowymi tytułami tego gatunku, w tym Swiełtłany Aleksijewicz / Svetlany Alexijewič – białoruskiej laureatki Nagrody Nobla w dziedzinie literatury, stał się na tyle popularny, że miłośnicy reportaży z Absyntu określają je familiarnie jako „absyntovky”. O roli oficyny Absynt i publikowanych przez nią reportażach, zwłaszcza polskich twórców na Słowacji, szerzej piszą Michala Benešová, Renata Rusin Dybalska, Lucie Zakopalová⁹ oraz Anita Račáková¹⁰:

Geografická a kultúrna blízkosť Poliakov a Slovákov i podobná spoločenská situácia v oboch krajinách sú faktormi napomáhajúcimi aktivizovaniu literárnoumeleckých a vývinových funkcií prekladov poľskej literárnej reportáže. Efekt pôsobenia poľských autorov možno zhrnúť nasledovne – prijímajúce prostredie pociťujúce vlastné vývinové ruptúry si

⁶ Zaslyszane na spotkaniu autorskim z Wojciechem Góreckim i przedstawicielami wydawnictwa Absynt w Preszowie w 2019 r.

⁷ <https://www.absynt.sk/products?filter%5BfilterCategories%5D%5B1%5D=Prekliati+report%3%A9ri> (dostęp: 16.02.2024).

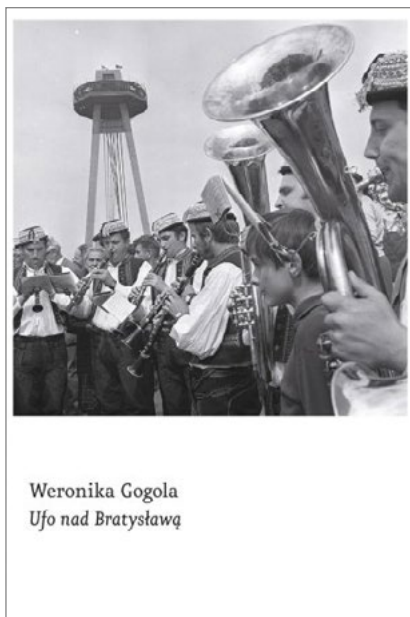
⁸ <https://www.absynt.sk/blog/par-predsavzati-navyse-nezaskodi-alebo-aky-bude-absyntovsky-rok-2024> (dostęp: 18.03.2024).

⁹ M. Benešová, R. Rusin Dybalska, L. Zakopalová. *Fenomén: Poľská literárni reportáž*, Praha 2016.

¹⁰ A. Račáková, *Funkcie prekladu poľskej literárnej reportáže v slovenskom kultúrnom priestore*, w: *Preklad ako forma recepcie a distribúcie zahraničnej literatury*, red. M. Kováčová, M. Lizoň, Banská Bystrica 2021, s. 67–81.

ich vyžiadalo, prostredníctvom prekladov ich prijalo, začlenilo ich diela do vlastného literárneho procesu a v neposlednom rade sa inšpirovalo, vďaka čomu došlo k naštartovaniu domácich tvorivých aktivít a postupnému zaplňaniu bieleho miesta v literárnom vývine¹¹.

Zapoznanie się odbiorcy z szatą graficzną książki, opisem wydawniczym, notą o autorze, fragmentami recenzji zamieszczonymi na okładce poprzedza recepcję właściwego tekstu danej pozycji. Tytuł książki i okładka spełniają nie tylko funkcję informacyjną, ale też perswazyjną, gdyż są narzędziem marketingowym przyciągającym potencjalnych nabywców-czytelników. Należy docenić rolę okładek opisywanych edycji w obiegu i odbiorze zarówno w Polsce, jak i na Słowacji, gdyż wyróżniają się charakterystyczną grafiką, dzięki której są rozpoznawalne.

Weronika Gogola
Ufo nad Bratislavą

**Fot. 1. Okładka książki
*Ufo nad Bratislavą***

Fani serii „Sulina” uwielbiają ascetyczne białoczarne, lśniące okładki z logo wydawnictwa i zdjęciem. Okładkę *Ufo nad Bratislavą* zaprojektowała Agnieszka Pasierska, a za projekt typograficzny i redakcję techniczną odpowiedzialny był Robert Oleś. Jak zwykle wykorzystano czarno-białą fotografię, tym razem Štefana Petráša, którą wykonano 26 sierpnia 1972 r. W archiwum słowackiej agencji informacyjnej TASR (Tlačová agentúra Slovenskej republiky / Agencja Prasowa Republiki Słowackiej) widnieje pod nią podpis: Slávnostné chvíle spestrila dychovka Javorinka z Kvetnej / Uroczyste chvíle urozmaiciła orkiestra dęta Javorinka z Kvetnej¹². Na tle zwieńczenia pylonu mostu SNP (Slovenského národného povstania / Słowackiego Powstania Narodowego) w kształcie latającego spodka gra tzw. *dychovka* w strojach ludowych. Zdjęcie dokumentuje otwarcie

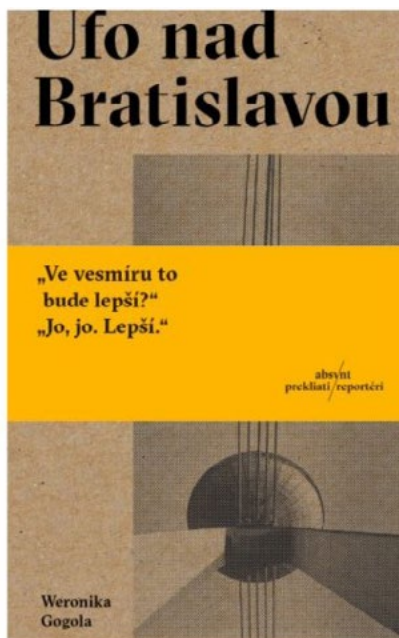
mostu przez Dunaj w centrum Bratisławy, które było manifestacją na cześć 28. rocznicy powstania z 1944 r. w czasie II wojny światowej. Na uroczystość przybył i symbolicznie przeciął wstęgę słowacki działacz komunistyczny, pierwszy sekretarz KC Komunistycznej Partii Czechosłowacji

¹¹ Tamże, s. 79–80.

¹² <https://www.vtedy.sk/galeria/otvorenie-most-snp-bratislava-oslavy/3?currentPhoto=5> (dostęp: 12.03.2024).

Gustáv Husák¹³, późniejszy prezydent Czechosłowacji. Chodziło o drugi most przez Dunaj i pierwszy postawiony po II wojnie światowej. Niestety, budowa mostu przyniosła drastyczne przemiany urbanistyczne, niszczące tkankę Starego Miasta. Wyburzono część barokowej zabudowy miasta i podgrodzie z żydowską dzielnicą u stóp zamku wraz z synagogą w stylu orientalnie-dekoracyjnym z elementami mauretańskimi¹⁴. Przez most przebiega droga szybkiego ruchu, która prowadzi tuż przy katedrze św. Marcina – kościele koronacyjnym monarchów, między innymi Marii Teresy, szpecząc zabytkową część stolicy Słowacji. Jeden z rozdziałów w książce Gogoli poświęcony jest tytułowemu UFO. Pisarka na początku wspomina film *Pan Kleks w Kosmosie*, w którym po raz pierwszy zobaczyła bratysławski spodek, a następnie przedstawia historię budowy mostu z okładki książki, ale – jak podkreśla: „Korzenie procesu wymazywania Żydów ze słowackiej przestrzeni sięgają znacznie głębiej”¹⁵, by dalej opisać proces aryżacji z czasów pierwszej Republiki Słowackiej. Zatem zdjęcie prezentowane na okładce Wydawnictwa Czarne okazało się bardzo wymowne.

Co dotyczy strony wizualnej słowackiego cyklu „Prekliati reportéri”, to wyróżnia go niewielki format 115 x 180 mm wybrany celowo, by książki zmieściły się w plecaku, torebce, nerce czy tylnej kieszeni spodni¹⁶. Okładki wykonano z brązowego kartonowego papieru z charakterystycznym kolorowym paskiem, w tym przypadku żółtym. Na górze zamieszczono tytuł, na dole imię i nazwisko autora, na środku zaś znajduje się cytata, powtórzony również na pasku. Do bratysławskiego symbolu nawiązuje także okładka słowackiego przekładu, zawierająca zdjęcie Ivana Kozáčka *Detail mostu SNP (Detail mostu SNP)* ze zbiorów Slo-

Fot. 2. Okładka książki
Ufo nad Bratislavou

¹³ <https://www.vtedy.sk/otvorenie-most-snp-bratislava-oslavy> (dostęp: 12.03.2024).

¹⁴ <https://bratislava.sme.sk/c/20638282/most-snp-sluzi-uz-45-rokov.html> (dostęp: 12.03.2024).

¹⁵ W. Gogola, *Ufo nad Bratislavą*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2021 [e-book].

¹⁶ <https://www.absynt.sk/products/8?filter%5BfilterCategories%5D%5B1%5D=Prekliati+report%C3%A9ri> (dostęp: 12.03.2024).

venskiej narodnej galerii (Słowackiej Galerii Narodowej)¹⁷, na której widnieje pylon z ufo sfotografowany z perspektywy żabiej. Niepowtarzalny design jest dziełem graficzki Pavliny Morháčovej¹⁸. Przywołany na okładce i pasku cytat „Ve vesmíru to bude lepší?” „Jo, jo. Lepší” („W tym kosmosie będzie lepiej? Tak, tak. Lepiej.”) pochodzi z rozdziału *Vyšehradské dušičky (Dziady wyszehradzkie)*¹⁹, w którym Gogola relacjonuje Międzynarodowe Zawody w Kopaniu Grobów odbywające się na targach pogrzebowych w Trenczynie. To fragment podsłuchanej przez pisarkę rozmowy dwóch Czechów, którzy komentowali pomysł jednej ze słowackich firm funeralnych, by wysłać ampułki z popiołem zmarłego w kosmos.

Więcej informacji o biografii i twórczości Weroniki Gogoli w notce o autorce zamieszcza Absynt. Z obu oficyn czytelnik dowiaduje się, że jest absolwentką ukrainoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego i mieszka w Bratysławie. Ponadto wymienia się jej powieść *Po trochu*, za którą otrzymała Nagrodę Conrada, a także była finalistką Nagrody Literackiej Nike. Wydawnictwo Czarne szczegółowo wylicza nominacje do nagród, ale w ogóle nie wspomina, że Gogola zajmuje się również przekładem. Natomiast na Słowacji jest znana nie tylko jako pisarka, ale docenia się ją również za tłumaczenia, dlatego w notce Absyntu podkreśla się, że przełożyła na język polski utwory słowackich autorów, takich jak: Maroš Krajňak, Daniel Majling, Ján Púček, Marek Vadas²⁰. Poświadcza to także fakt, że weszła w skład pięciosobowego jury *Anasoft litera* za rok 2022, które przyznaje słowacką nagrodę literacką. Słowacki odbiorca otrzymuje dodatkowe informacje dotyczące jej debiutu prozą w 2017 r. (wydanie słowackie *Po troškách*, Slovart, 2021; tłum. Karol Chmel), czy życia prywatnego. *Ufo nad Bratislavą* uznano za „książkę z reportażami o Słowacji z 2022 r., która jest wynikiem miłości Weroniki Gogoli do adoptowanej ojczyzny, jej mieszkanek i mieszkańców”²¹.

W informacjach prezentujących publikację na stronach obu wydawnictw można przeczytać, że Gogola opisuje Słowację jako ojczyznę Nocnego Króla i Janosika, ale też polityków pokroju Fico. Kreśli obraz kraju nad trzema morzami, w którym powstał musical o Janie Pawle II, gdzie organizuje się konkurs w kopaniu grobów i skąd można po śmierci polecieć w kosmos. Ponadto Czarne zaznacza, że to „miejsce, w którym zawsze biorą górę okoliczności – te, które sprawiły, że Słowacy przez tysiąc lat byli w madziarskiej niewoli, że podporządkowali się III Rzeszy, że na dziesięciolecia zostali za żelazną kurtyną”²². Sporo uwagi poświęca się słowackiej polityce, bo jak podaje się na stronie:

¹⁷ W. Gogola, *Ufo nad Bratislavou*, Absynt, Žilina 2022, okładka.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże, s. 233.

²⁰ <https://www.absynt.sk/ufo-nad-bratislavou> (dostęp: 14.02.2024).

²¹ Tamże.

²² <https://czarne.com.pl/katalog/ksiazki/ufo-nad-bratyslawa> (dostęp: 10.02.2024).

w tym niewielkim kraju nie ma dokąd przed nią uciec. Jest więc niesławny Mečiar i jego następca Fico, są rolnicy, którzy założyli partię „Mamy dość!”, są organizatorzy protestów, które wybuchły po zamordowaniu młodego dziennikarza i jego narzeczonej, oraz nowa prezydentka, która niczym Janosik wreszcie zaprowadzi upragniony porządek²³.

Z kolei zgodnie stwierdza się, że *Ufo nad Bratysławą* jest bardzo osobistą i zabawną pozycją, napisaną z sympatią do przybranej matczyzny²⁴.

Na Słowacji Absynt promuje książkę następująco:

Jaka jest Słowacja widziana polskimi oczami? Dobrze znana. A jednak jakby pochodziła z innej galaktyki. Czy Słowacja dla Polaków to tylko kraina Tatr, haluszek, oscypków i innych ludowych stereotypów? Ani trochę²⁵.

Książka o kraju, który dobrze znamy, ale na który nie patrzymy z tej samej perspektywy, co nasi najbliżsi sąsiedzi. [...] udana książka reporterska, którą możemy nazwać „instrukcją obsługi” Słowacji. Niezależnie od tego, czy tu mieszkasz, czy jesteś tylko przejazdem²⁶.

Do przekładu dołączono wstęp do wydania słowackiego, w którym autorka wyznaje, że

zaczęłam pisać książkę *Ufo nad Bratysławą* z pewnej niezgody. Nikt wokół mnie nie mógł zrozumieć, dlaczego przeprowadziłam się na Słowację. [...] Książka *Ufo nad Bratysławą* jest moją ostatnią próbą przekonania Polaków, że warto, choć trochę, zainteresować się naszymi południowymi sąsiadami. Staralam się w niej (często dość skrótowo) zasugerować kluczowe wątki, które mogą pomóc w zrozumieniu Słowacji²⁷.

Dalej zwraca się do słowackich odbiorców:

Wiele z tematów, o których piszę, będzie notorycznie znanych i oczywistych dla słowackich czytelników. Mam jednak nadzieję, że ta książka będzie w stanie zainteresować ich z zupełnie innego powodu. *Ufo nad Bratysławą* to także mój dialog z Polską, moje zmagania z polskością. Kiedy patrzę na Słowację polskimi oczami, szukam też prawdy o swoim kraju. Pisząc o Słowacji, w pewnym sensie piszę o Polsce²⁸.

Podobnie na końcu publikacji znajdują się podziękowania do słowackiego wydania, w którym Gogola wyraża wdzięczność tłumaczowi Alexandrovi Horákovi, wydawnictwu Absynt, recenzentom, redaktorowi Jánovi Púčekovi, który wymyślił również tytuł książki, oraz słowackim czytelnikom za to, że poświęcili czas dla Polki, która chciałaby być Słowaczka²⁹.

Warto przyrzeć się dodatkowym 12 przypisom dolnym zamieszczonym w przekładzie, w tym 8 od tłumacza, Alexandra Horáka, i 4 od autorskim, które przybliżają Słowakom polskie realia. Kwestię przypisów dolnych w słowackiej, czeskiej i polskiej teorii przekładu porównawczo przedstawiła między innymi Zuzana Obertová³⁰. Wśród uwag w słowackim tłumaczeniu

²³ Tamże.

²⁴ <https://czarne.com.pl/katalog/ksiazki/ufo-nad-bratyslawa>; <https://www.absynt.sk/ufo-nad-bratislavou> (dostęp: 10.02.2024).

²⁵ <https://www.absynt.sk/ufo-nad-bratislavou> (dostęp: 10.02.2024).

²⁶ Tamże.

²⁷ W. Gogola, *Ufo nad Bratislavou*, s. 9.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże, s. 241–242.

³⁰ Z. Obertová, *Przypisy tłumacza w słowackim przekładzie „Doliny Issy” Czesława Miłosza*, „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 10, cz. 2, s. 245–259.

Ufo nad Bratyslawą trzy dotyczą osób Beaty Pawlikowskiej, Jerzego Bożyka i Antoniego Kroha. Translator, prezentując sylwetkę polskiego etnologa, pisarza, tłumacza, zajmującego się kulturą Spiszu i Łemków, podaje, że Antoni Kroh pracował w muzeum w Lubowli na Słowacji, a zarazem zaznacza, że twórca ten związany jest z ziemią sądecką, skąd pochodzi Gogola³¹. Z kolei autorka uzupełnia tekst właściwy notką o Jerzym Bożyku, jazzowym bardzie, który grywał na nienastrojonym pianinie w krakowskich piwnicach, a w swoim repertuarze miał także słowacką pieśń – *Len bez ženy, môže byť človek blažený*. Ukończył słowacystykę³². Ponadto uznano, że osobnego objaśnienia wymagają dwa wydarzenia z historii Polski – Akcja Wisła i rabacja galicyjska. Pierwsze przypisem opatrzył Horák³³, natomiast drugie wspomina Gogola w uwadze o kapeli R.U.T.A., która odwołuje się w swoich tekstach do rabacji galicyjskiej – „masakry, która miała miejsce podczas powstania galicyjskiego w 1846 r. Chłopi w proteście przeciwko pańszczyźnie zabili wówczas panów, czyli szlachtę”³⁴.

W tytułowym rozdziale reporterka pisze o filmie *Pan Kleks w Kosmosie (Pán Machula vo vesmíre)*, tłumacz zaś odsyła nas do informacji zawartych w przypisie dolnym, w którym można przeczytać, że

w Polsce ma on status kultowego dzieła dla dzieci i młodzieży. Cykl filmowy powstał na podstawie książek popularnego pisarza dla dzieci Jana Brzechwy, który napisał przygody Pana Kleksa w czasie wojny i zagłady Żydów, a zatem można uznać to jako rodzaj ucieczki w świat fantazji³⁵.

W *Ufo nad Bratyslawą* pisarka parafrazuje pieśń maryjną „Jak paciorki różańca przesuwają się chwile, nasze smutki i radości, blaski i cienie...”³⁶. W przekładzie znalazł się odautorski komentarz:

zwykle śpiewana jest w miesiącu różańcowym, czyli w październiku. Ludzie gromadzą się w kościele na mszy świętej i wspólnie odmawiają różaniec. Polscy katolicy wierzą, że dzięki różańcowi zostaną im wybaczone grzechy własne i bliskich zmarłych. Modlitwa różańcowa ma największą moc w okresie Zaduszek³⁷.

Przywołując postać Nocnego Króla z serialu „Gra o tron”, Gogola cytuje *Pana Tadeusza* Adama Mickiewicza: „otoczony chmurą pułków, tysiącem dział zbrojny”³⁸. Jak podpowiada tłumacz słowackiemu czytelnikowi, frag-

³¹ W. Gogola, *Ufo nad Bratislavou*, s. 111.

³² Tamże, s.189.

³³ Tamże, s. 198. „Operácia Visla bola politicko-vojenská akcia pôvodne zameraná na likvidáciu jednotiek Ukrajinskej povstaleckej armády (UPA) a Organizácie ukrajinských nacionalistov (OUN). V rokoch 1947–1950 ju uskutočňovali štátne zložky Poľskej ľudovej republiky. V praxi išlo o masové deportácie obyvateľov z oblasti juhovýchodného a východného Poľska, dotkli sa najmä Ukrajincov, Lemkov, Bojkov, ale aj Poliakov zo zmiešaných rodín. V roku 1990 operáciu poľsky Sejm odsúdil a v roku 2002 sa poľsky prezident Aleksander Kwaśniewski za ňu v mene Poľska ospravedlnil. (pozn. prekl)”.

³⁴ Tamże, s. 97.

³⁵ Tamże, s. 193.

³⁶ Weronika Gogola, *Ufo nad Bratislawą*, e-book, s. 27.

³⁷ Weronika Gogola, *Ufo nad Bratislavou*, s. 91.

³⁸ Weronika Gogola, *Ufo nad Bratislawą*, e-book.

ment ten odnosi się do opisu cesarza Napoleona Bonaparte³⁹. Oprócz tego w rozdziale *Papieżko nasz Horák* wyjaśnia przytoczone słowa Jana Pawła II „A po maturze chodziliśmy na kremówki”, pisząc:

Jest to nawiązanie do zdania Papieża, które wypowiedział 16 czerwca 1999 r. na rynku w Wadowicach. Wielu rozumie je jako ukazanie papieża w ludzkim świetle, jako człowieka ze słabościami. Po tej wypowiedzi wielu lokalnych cukierników zaczęło oferować tzw. kremówki papieskie, które stały się wręcz symbolem Wadowic, a w polskim Internecie są też popularne przepisy na nie⁴⁰.

W oryginale autorka podaje, że w

2010 roku na dziedzińcu zrekonstruowanego bratysławskiego zamku stanął pomnik Svätopluka, „króla starych Słowaków”. Wprawdzie historyczne przekazy nie potwierdzają, żeby kiedykolwiek zatrzymał się on tutaj na dłużej, ale jak wiemy z naszego polskiego podwórka, nie trzeba mieć związku z konkretnym miastem czy zamkiem, żeby zasłużyć sobie na poczesne miejsce⁴¹.

Natomiast w słowackim tłumaczeniu urywek ten został uzupełniony następującym przypisem autorki:

Chodzi o protesty, które odbyły się w Krakowie podczas pogrzebu byłego prezydenta Polski Lecha Kaczyńskiego po katastrofie smoleńskiej. Kaczyński został pochowany w grobowcu na krakowskim Wawelu, gdzie spoczywają polscy królowie i przywódcy. Jako warszawiak miał niewiele wspólnego z Krakowem, dlatego protestujący umieścili transparenty z napisami: Naprawdę jest godny królów?⁴².

Poza tym w przekładzie translator podał definicje dotyczące góralskiej kultury (krzesany, harnaś).

Recepcję *Ufo nad Bratysławą* w Polsce opisała autorka niniejszego artykułu w tekście nazwanym: „*Inność, niby taka oswojona, wiadoma, sąsiedzka, jednak obca*” – obraz Słowaków i Słowacji w *UFO na Bratysławą Weroniki Gogoli*⁴³, potwierdzającym słowa Wojciecha Browarnego zamieszczone w recenzji pt. *Wszystkie morza Słowacji*:

Słowacja jawi się w jej (Gogoli) opowieści jako kraina bizarna, oczywiście w umiarkowanej środkowoeuropejskiej skali. [...] Ciekawią i bawią lokalne osobliwości, tropione na każdym kroku. Weronika Gogola, poszukując istoty chybotliwej słowackiej tożsamości, odkrywa dziwactwa i curiosa, które wyróżniają ojczystą Janosika⁴⁴.

Należy wspomnieć, że sama reporterka przyznała, że tak właśnie widzi kraj, w którym zamieszkała⁴⁵.

³⁹ Weronika Gogola, *Ufo nad Bratislavou*, s. 56.

⁴⁰ Tamże, s. 80.

⁴¹ W. Gogola, *Ufo nad Bratysławą*, e-book, s. 15.

⁴² W. Gogola, *Ufo nad Bratislavou*, s. 48.

⁴³ G. Olchowa, „*Inność, niby taka oswojona, wiadoma, sąsiedzka, jednak obca*” – obraz Słowaków i Słowacji w „*UFO na Bratysławą*” Weroniki Gogoli, w: *Horyzonty słowacytyki. Literatura. Język. Dydaktyka*, red. M. Szymczak-Rozlach, S. Sojda, M. Buczek, Katowice 2023, s. 261–271.

⁴⁴ W. Browarny, *Wszystkie morza Słowacji*, „*Nowe Książki*” 2022, nr 4, s. 28.

⁴⁵ Zasłyszane na spotkaniu autorskim z Weroniką Gogolą i Filipem Ostrowskim w Bańskiej Bystrzycy w 2023 r., które prowadziła autorka niniejszego artykułu.

Słowacja – bizarny kraj, a więc dziwny, niezwykły, a zarazem śmieszny, ale ściślej ujęto to w słowackich źródłach leksykograficznych, gdzie przymiotnik 'bizarný' między innymi według *Slovníka súčasného slovenského jazyka* oznacza 'odlišný od toho, čo je bežné, vzbudzujúci údiv; syn. čudný, nezvyčajný, zvláštny'⁴⁶.

W pozostałych recenzjach określa się Słowację jako: „ojczyznę Janosika”, kraj „tuż za miedzą”, kraj „tuż za rogiem”, „naszego południowego sąsiada”, „mniejszego południowego sąsiada”, „małą, swojską Słowację”, „patchworkową Słowację”, Słowację znaną-nieznaną”, „ojczyznę Janosika i księdza Tiso, który posyłał na śmierć słowackich Żydów”, „pozornie bliska i oswojona Słowacja”, „niemal egotyczną krainę”, „karpackie Fargo”, „kraj widmowy i pełen absurdów rodem z Monty Pythona” oraz „krainę hobbistów”⁴⁷. Anna Plewa ocenia, że

Dzięki spojrzeniu Weroniki Gogoli pozornie bliska i oswojona Słowacja zyskuje wymiar niemal egzotycznej krainy. Wciąż jest znajoma (czasem boleśnie znajoma, bo wiele z opisywanych przez autorkę zjawisk obserwujemy niestety i w Polsce), a zarazem jest fascynującą krainą, którą – prowadzeni przez autorkę – odkrywamy kartka po kartce. *Ufo nad Bratisławą* pokazuje nam kraj widmowy i pełen absurdów rodem z Monty Pythona. Widzimy kraj, który przez tysiąc lat był w węgierskiej niewoli, a potem dość ochoczo podporządkował się III Rzeszy, by wreszcie zmagać się z gospodarczą i mentalną spuścizną komunizmu. [...] Autorka pisze z takim szwungiem, że mała, swojska Słowacja wydaje się krainą bezprawia i ojczyzną metafizyki jednocześnie. Takim karpackim Fargo, tyle że rozciągniętym na cały kraj⁴⁸.

Na Słowacji ukazała się niezbyt przychylna recenzja *Ufo nad Bratislavou* w *Knižnej revue*, o czym świadczy już sam tytuł – *Ani hrozné, ani skvelé*⁴⁹. Lenka Macsaliová zarzuca autorce, że:

Po przeczytaniu książki problematyczny staje się jednak nie tylko gatunek reportażu czy styl narracji, ale także deklarowany cel książki czy wybrane tematy. [...] Rozdziały „na początku” wypadają dobrze i spójnie dla docelowego odbiorcy, ale przy bliższym przyjrzeniu się sprawiają raczej wrażenie pośpiechu i poczucia niepewności w zrozumieniu, po jakich granicach autorka faktycznie chce się poruszać. [...] Gogola przyciąga czytelnika bardziej z pozycji entuzjastycznego obserwatora niż precyzyjnego i dokładnego reportera⁵⁰.

Dalej podsumowuje:

Dla krajowego czytelnika książka z reportażami *Ufo nad Bratisławą* jest zwierciadłem, w którym przez większość czasu patrzymy na własną frustrację, obrzydzenie i smutek

⁴⁶ <https://slovník.juls.savba.sk/?w=bizarn%C3%BD&s=exact&c=q3a1&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bernoiak&d=noudb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#> (dostęp: 16.04.2022).

⁴⁷ Zob. G. Olchowa, „Inność, niby taka oswojona, wiadoma, sąsiedzka, jednak obca” – obraz Słowaków i Słowacji w „UFO na Bratisławą” Weroniki Gogoli, w: *Horyzonty słowacystyki...*, s. 261–271.

⁴⁸ A. Plewa, *Karpackie Fargo – Weronika Gogola – „Ufo nad Bratisławą”*, <https://www.gloskultury.pl/ufo-nad-bratyslawa/> (dostęp: 9.03.2024).

⁴⁹ L. Macsaliová, *Ani hrozné, ani skvelé*, „Knižná revue” 2023, č. 3, <https://www.litcentrum.sk/recenzia/ani-hrozne-ani-skvele> (dostęp: 9.03.2024).

⁵⁰ Tamże.

z powodu stanu rozwoju społecznego państwa. Jednocześnie ujawnia społeczne czy kulturowe paradoksy i absurdy Słowacji, o których już wiemy i które są nam dobrze znane. Niemniej jednak Weronika Gogola w sposób życzliwy, pomocny, z dużą dozą entuzjazmu i dociepnie przygląda się, porównując dwa bliskie narody⁵¹.

W słowackiej literaturze przedmiotu, poza recenzją Lenki Macsaliovej w „Knižnej revue”, nie odnotowano dalszych omówień *Ufo nad Bratislavou*, ale pojawiły się liczne recenzje, w większości entuzjastyczne, w słowackich gazetach, takich jak: „Dennik N.”, „Pravda”, „Sme” czy „Postoj”. Oliver Reháč w „Denniku N.” wspomina wywiad z Mariuszem Szczygłem, który wyznał, że Słowacy go nie interesują, bo wydają mu się zbyt podobni do Polaków. W tekście *Je Polka, žije na Slovensku a napísala knihu, kde chváli náš „slow life“ aj vysvetľuje, prečo sme takí rusofili*⁵² Reháč podkreśla, że inna polska reporterka, Weronika Gogola, tak nie myśli. Zachwala książkę polskiej pisarki, która w piętnastu reportażach przedstawia, kim naprawdę są Słowacy i dlaczego są tacy, jacy są. Mieszka na Słowacji i dlatego potrafi dogłębnie omówić słowackie stereotypy i specyfikę, na przykład tęsknotę za morzem, a przy tym zadaje prowokujące pytania, a wskazując różnice w obu krajach, nie waha się użyć nawet najbardziej soczystych określeń⁵³. W podobnym tonie napisał recenzję Martin Kasandra w dzienniku „Sme” pt. *Spotkať v Polsce kogoś, kto priznáje się do ateizmu graniczy z cudem*⁵⁴.

Stworzyła magiczne zwierciadło, w którym wyglądamy czasem słodko i uroczo, a czasem karykaturalnie. Podobno widzimy nasze błędy, ale nie obrażamy się, raczej śmiejemy się z nich. Jako naród mamy duszę, wielkie serce i szczyptę bałkańskiej żywiołowości. Dotknęła naszych traum z przeszłości, ale bezwzględnie napisała także o polskich uprzedzeniach⁵⁵

– komentuje słowacki dziennikarz. Odmiennej, niepochlebnej recenzję pióra Evy Čobejovej⁵⁶ o wiele mówiącym tytule *O knihe „Ufo nad Bratislavou”. Prečo z nej nie som taká unesená ako kolegovia v Denniku N?* zamieścił konserwatywny dziennik „Postoj”. „Polska autorka widzi w Słowacji luz, dobry humor, pogodną naturę i powolną, niespieszną afirmację życia. Czy taka jest rzeczywistość Słowacja?”⁵⁷ – pyta Čobejová. Dalej krytycznie pisze:

⁵¹ Tamże.

⁵² O. Reháč, *Je Polka, žije na Slovensku a napísala knihu, kde chváli náš „slow life“ aj vysvetľuje, prečo sme takí rusofili*, <https://dennikn.sk/3181985/je-polka-zije-na-slovensku-a-napisala-knihu-kde-chvali-nas-slow-life-aj-vysvetluje-preco-sme-taki-rusofili/> (dostęp: 9.03.2024).

⁵³ Tamże.

⁵⁴ M. Kasandra, *Stretnúť v Poľsku niekoho, kto sa prizná k ateizmu, hraničí so zázrakom*, <https://kultura.sme.sk/c/23124659/stretnut-v-polsku-niekoho-kto-sa-prizna-k-ateizmu-hranici-so-zazrakom.html> (dostęp: 9.03.2024).

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ E. Čobejová, *O knihe Ufo nad Bratislavou. Prečo z nej nie som taká unesená ako kolegovia v Denniku N?*, <https://www.postoj.sk/123110/preco-z-nej-nie-som-taka-unesenako-kolegovia-v-denniku-n> (dostęp: 9.03.2024).

⁵⁷ Tamże.

Jest to raczej życie, które polska autorka prowadzi w Bratisławie, i jasne jest, że żyje nieco w bratysławskiej kawiarni i bańce artystycznej. Momentami opisy kraju są bardzo banalne, a osądy autorki nieznośnie powierzchowne. [...] Książka miała nam pokazać stereotypy, w których żyjemy i których nie dostrzegamy, ale raczej pokazała nam stereotypy Polaków, którzy nie lubią swojej „białej katolickiej Polski” i są entuzjastycznie nastawieni do kraju, w którym aborcja jest dozwolona, kobieta jest prezydentem i gdzie prowadzi się hedonistyczne życie z mnóstwem cielesnych przyjemności⁵⁸.

Recenzentka podsumowuje:

Polska szkoła reportażu jest godna podziwu, ale Gogola niewiele się z niej nauczyła, choć jest utalentowana. Jej entuzjastyczne nastawienie do słowackiego powolnego życia, relaksu, czy naszej pogodnej natury, czasami jest trochę upokarzającą pochwałą⁵⁹.

Na zakończenie można przywołać tytuł recenzji zamieszczonej w miesięczniku słowackiej Polonii – „Monitorze Polonijnym”, gazecie wydawanej na Słowacji w języku polskim, w której *Ufo nad Bratisławą* nazwano *Kluczem do Słowacji*⁶⁰.

Na stronie „Notatnika Literackiego” ukazał się felieton Gogoli pt. *Bicie piany, Janusze i wściekle psy*, w którym między innymi pisze:

Moja książka *Ufo nad Bratisławą* kosztuje 16,70 euro. Wchodzi na stronę *Bonito* – ta sama książka w polskim, pierwotnym wydaniu kosztuje 27,99 zł. Widzicie różnicę? Dla pikanterii dodam jeszcze, że sprzedaż w obu krajach na razie plasuje się na podobnym poziomie (oczywiście na Słowacji książka sprzedaje się lepiej, bo każdy lubi czytać o sobie, a w Polsce Słowacja nikogo tak naprawdę nie obchodzi)⁶¹.

Bibliografia

- Bednarczyk A., *Klucz do Słowacji*, „Monitor Polonijny” 2021, nr 11, s. 22–23.
Benešová M., Rusin Dybalska R., Zakopalová L., *Fenómén: Polská literárni reportáž*, Praha 2016.
Browarny W., *Wszystkie morza Słowacji*, „Nowe Książki” 2022, nr 4, s. 28.
Gogola W., *Ufo nad Bratisławą*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2021.
Gogola W., *Ufo nad Bratislavou*, Absynt, Žilina 2022.
Obertová Z., *Przypisy tłumacza w słowackim przekładzie Doliny Issy Czesława Miłosza*, „Przekłady Literatur Słowiańskich”, t. 10, cz. 2, s. 245–259.
Olchowa G., *Inność, niby taka oswojona, wiadoma, sąsiedzka, jednak obca* – obraz Słowaków i Słowacji w „UFO na Bratisławą” Weroniki Gogoli, w: *Horyzonty słowacytyki. Literatura. Język. Dydaktyka*, red. M. Szymczak-Rozlach, S. Sojda, M. Buczek, Katowice 2023, s. 261–271.
Račáková A., *Funkcie prekladu polskej literárnej reportáže v slovenskom kultúrnom priestore*, w: *Preklad ako forma recepcie a distribúcie zahraničnej literatury*, red. M. Kováčová, M. Lizoň, Banská Bystrica 2021, s. 67–81.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ Tamże.

⁶⁰ A. Bednarczyk, *Klucz do Słowacji*, „Monitor Polonijny” 2021, nr 11, s. 22–23.

⁶¹ W. Gogola, *Bicie piany, Janusze i wściekle psy*, <https://notatnikliteracki.pl/felietony/bicie-piany-janusze-i-wsciekle-psy/> (dostęp: 11.06.2024).

Źródła internetowe

- Čobejová E., *O knihe Ufo nad Bratislavou. Prečo z nej nie som taká unesená ako kolegovia v Denníku N?*, <https://www.postoj.sk/123110/preco-z-nej-nie-som-taka-unesena-ako-kolegovia-v-denniku-n> (dostęp: 9.03.2024).
- Gogola W., *Bicie piany, Janusze i wściekle psy*, <https://notatnikliteracki.pl/felietony/bicie-piany-janusze-i-wsciekle-psy/> (dostęp: 11.06.2024).
- <https://bratislava.sme.sk/c/20638282/most-snp-sluzi-uz-45-rokov.html> (dostęp: 12.03.2024).
- <https://coto.pl/1840/bizarne-co-to-znaczy> (dostęp: 16.04.2022).
- <https://czarne.com.pl/katalog/ksiazki/ufo-nad-bratyslawa> (dostęp: 10.02.2024).
- <https://czarne.com.pl/katalog/serie/sulina> (dostęp: 12.02.2024).
- <https://czarne.com.pl/wydawnictwo> (dostęp: 12.02.2024).
- <https://moderni.sme.sk/c/vydavaju-tych-ktorych-sa-ini-bali-ako-vydavatelstvo-absyntmeni-slovensko> (dostęp: 16.02.2024).
- <https://slovník.juls.savba.sk/?w=bizarn%C3%BD&s=exact&c=q3a1&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=bermolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#> (dostęp: 16.04.2022).
- <https://www.absynt.sk/blog/par-predsavzati-navyse-nezaskodi-alebo-aky-bude-absyntovsky-rok-2024> (dostęp: 18.03.2024).
- <https://www.absynt.sk/o-nas> (dostęp: 12.02.2024).
- <https://www.absynt.sk/products?filter%5BfilterCategories%5D%5B1%5D=Prekliati+report%C3%A9ri> (dostęp: 16.02.2024).
- <https://www.absynt.sk/ufo-nad-bratislavou> (dostęp: 14.02.2024).
- <https://www.startitup.sk/slovenske-vydavatelstvo-absynt-prinieslo-slovensko-provokacnu-literaturu-hrane/> (dostęp: 12.02.2024).
- <https://www.vtedy.sk/galeria/otvorenie-most-snp-bratislava-oslavy/3?currentPhoto=5> (dostęp: 12.03.2024).
- <https://www.vtedy.sk/otvorenie-most-snp-bratislava-oslavy> (dostęp: 12.03.2024).
- Kasandra M., *Stretnúť v Poľsku niekoho, kto sa prizná k ateizmu, hraničí so zázrakom*, <https://kultura.sme.sk/c/23124659/stretnut-v-polsku-niekoho-kto-sa-prizna-k-ateizmu-hranici-so-zazrakom.html> (dostęp: 9.03.2024).
- Macsalióvá L.: *Ani hrozné, ani skvelé*, „Knižná revue”, č. 3, 2023. <https://www.litcentrum.sk/recenzia/ani-hrozne-ani-skvele> (dostęp: 9.03.2024).
- Małochleb P., *Kraina hobbitów* <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kultura/ksiazki/2138496,1,recenzja-ksiazki-weronika-gogola-ucho-nad-bratyslawa.read> (dostęp: 16.04.2022).
- Plewa A., *Karpackie Fargo – Weronika Gogola – „Ufo nad Bratislavą”*, <https://www.gloskultury.pl/ufo-nad-bratyslawa/> (dostęp: 9.03.2024).
- Rehák O., *Je Polka, žije na Slovensku a napísala knihu, kde chváli náš „slow life“ aj vysvetľuje, prečo sme taki rusofili*, <https://dennikn.sk/3181985/je-polka-zije-na-slovensku-a-napisala-knihu-kde-chvali-nas-slow-life-aj-vysvetluje-preco-sme-taki-rusofili/> (dostęp: 9.03.2024).
- Wojcieszynska M., *Czy UFO nad Bratislavą zniszczy elitarność Słowacji?* „Monitor Polonijny” 2021, nr 10, <http://www.polonian.sk/2021/09/27/czy-ufo-nad-bratyslawa-zniszczy-elitarnosc-slowacji> (dostęp: 9.03.2024).